

Példák: Laplace egyenlet, változószeparáció

I. POTENCIÁL FÖLDELT FÉMLAPOK KÖZÖTT (A TÍPUSÚ)

1. Két végtelen hosszú földelt fémlap egymással párhuzamosan, az egyik $y = 0$ -nál, a másik $y = a$ -nál, helyezkedik el. A bal végüket, $x = 0$ -nál, lezárja egy végtelen hosszú szalag, amely a két fémlaptól elszigetelt, és amelynek a potenciálja V_0 konstans. Számolja ki a potenciált a három felület által közrezárt térfogaton. (Javaslat: először rajzolja le a rendszert.)
2. Egy végtelen hosszú téglalap-alapú fémcső (a téglalap oldalai a és b) egyik végén ($x = 0$) egy kis téglalap alakú szigetelő a potenciált $V_0(y, z)$ értéken tartja. Az a hosszúságú oldal a z -tengelyen, a b -hosszúságú pedig az y tengelyen helyezkedik el. Számolja ki a potenciált a három felület által közrezárt térfogaton ha $V_0(y, z) = V_0$ állandó. (Javaslat: először rajzolja le a rendszert.)
3. Egy kocka, melynek élei a hosszúságúak, öt oldala földelt fémből van. Az öt oldal össze van forrasztva. A hatodik oldal, (a teteje) nincs összeforrasztva a többivel (egy vékony réteg szigetelő választja el a vele érintkező négy oldaltól), és V_0 a potenciálja. Számolja ki a potenciált a kocka belsejében!

II. POTENCIÁL FÖLDELT FÉMLAPOK KÖZÖTT (B TÍPUSÚ)

1. Két végtelen hosszú földelt fémlap egymással párhuzamosan, az egyik $y = 0$ -nál, a másik $y = a$ -nál, helyezkedik el. További két végtelen hosszú fémlap egymással párhuzamosan, az egyik $x = -b$ -nél, a másik $x = b$ -nél, helyezkedik el. Ezen fémlapok potenciálja V_0 . Számolja ki a potenciált a négy fémlap által közrezárt térfogatonban. (Javaslat: először rajzolja le a rendszert.)
2. Az előző feladat esetében számolja ki az $x = -b$ szalagon lévő töltéssűrűséget, ha a potenciál V_0 állandó!

III. LAPLACE-EGYENLET GÖMBKOORDINÁTÁKBAN (B TÍPUSÚ)

Gömbkoordinátákban a Laplace egyenlet formája

$$\frac{1}{r^2} \frac{\partial}{\partial r} \left(r^2 \frac{\partial \Phi}{\partial r} \right) + \frac{1}{r^2 \sin^2 \theta} \frac{\partial}{\partial \theta} \left(\sin^2 \theta \frac{\partial \Phi}{\partial \theta} \right) + \frac{1}{r^2 \sin^2 \theta} \frac{\partial^2 \Phi}{\partial \phi^2} = 0. \quad (1)$$

Azimutális szimmetria esetén nincs ϕ -függés. Ebben az esetben a megoldás felírható

$$\Phi(r, \theta) = R(r)\Theta(\theta) \quad (2)$$

alakban.

- Mutassa meg, hogy az

$$R(r) = Ar^l + \frac{B}{r^{l+1}} \quad (3)$$

a radiális rész általános megoldása.

A θ -függő rész általános megoldásai a Legendre polinomok, $\Theta(\theta) = P_l(\cos \theta)$. Az első néhány Legendre polinom:

$$P_0(x) = 1 \quad (4)$$

$$P_1(x) = x \quad (5)$$

$$P_2(x) = (3x^2 - 1)/2 \quad (6)$$

$$P_3(x) = (5x^3 - 3x)/2. \quad (7)$$

A Legendre polinomokra igaz, hogy

$$\int_{-1}^1 P_l(x) P_{l'}(x) dx = \frac{2}{2l+1} \delta_{ll'}. \quad (8)$$

1. Adott egy R sugarú gömbhéj, amelynek a felületén a potenciál $\Phi_0(\theta)$. Határozza meg a potenciált a gömbön belül!
2. Adott egy R sugarú gömbhéj, amelynek a felületén a potenciál $\Phi_0(\theta)$. Határozza meg a potenciált a gömbön kívül!
3. Adott egy semleges R sugarú fémgömb, amelyet $\mathbf{E} = E_0 \hat{z}$ (homogén) külső elektromos térbe helyezünk. Határozza meg a potenciált a gömbön kívül! (Segítség: csak a $P_0(x)$ és a $P_1(x)$ Legendre polinomokra van szükség.)

További gyakorlásra

IV. LAPLACE-EGYENLET MEGOLDÁSA KONFORM LEKÉPEZÉS MÓDSZERREL

A. Bevezetés: A konform leképezés fogalma

Adott a komplex sík, ahol $z = x + iy$. A

$$z' = u(x, y) + iv(x, y) \quad (9)$$

egy transzformáció. Ha z' valamilyen D régióban analitikus, akkor az ilyen transzformációkat konform

leképezésnek nevezzük. Egy komplex leképezés az eredeti x, y (vagy z) komplex síkról az u, v (vagy z') komplex síkra képez pontokat. A D régió belül minden egyes x_0, y_0 pontnak van egy u_0, v_0 megfelelője. Minden egyes x, y síkon felvett görbének is van egy megfelelő görbéje az u, v -síkon. Ha két x, y -síkon felvett görbe metszi egymást, akkor a konform leképezett görbék az u, v -síkon is metszeni fogják egymást.

A transzformáció

$$z' = \frac{1}{z} \quad (10)$$

egy **konform leképezés** a komplex síkon, kivéve a $z = 0$ ponton. Konkrétan ezt a transzformációt **inverzió**nak nevezik. Ez a leképezés egy x, y -síkon felvett kört az u, v -síkon vagy körre, vagy egy egyenes vonalra képez.

- Bizonyítsa be ezt az állítást! Mutassa meg, hogy a z -síkon definiált

$$|z - a| = r, \quad (11)$$

kifejezés, ahol $a = a_x + ia_y$, r egy valós szám, megfelelője a z' síkon a $|a| \neq r$ esetre

$$|z' - A| = R, \quad (12)$$

ahol

$$A = \frac{a}{|a|^2 - r^2} \quad (13)$$

$$R = \left| \frac{r}{|a|^2 - r^2} \right|. \quad (14)$$

- Bizonyítsa, hogy az $|a| = r$ esetben a $|z - a| = r$ megfelelője a z' síkon a

$$2\operatorname{Re}(az') - 1 = 0. \quad (15)$$

A konform leképezés sokszor segíthet a két-dimenziós Laplace-egyenlet megoldásában. Adott egy geometria, amely első látásra nehéznek tűnik, de gyakran egy konform leképezés a problémát egy sokkal egyszerűbb geometriává alakítja át.

Mielőtt rátérünk a konform leképezés alkalmazására, néhány általános megjegyzés a kétdimenziós Laplace-egyenlettel kapcsolatban.

Adott egy potenciál $U(x, y)$, amelyből levezethető az elektromos tér $\mathbf{E}(x, y) = -\nabla U(x, y)$. A Laplace-egyenlet ebben az esetben,

$$\frac{\partial^2 U(x, y)}{\partial x^2} + \frac{\partial^2 U(x, y)}{\partial y^2} = 0. \quad (16)$$

A konform leképezés csak analitikus függvényekre alkalmazható, azaz olyan függvényekre, amelyekre érvényesek a Cauchy-Riemann feltételek. Ezért érdemes az $U(x, y)$ függvényhez hozzárendelni egy másik $V(x, y)$ függvényt, amelyek kielégítik a Cauchy-Riemann feltételeket, azaz

$$\frac{\partial V(x, y)}{\partial x} = -\frac{\partial U(x, y)}{\partial y} \quad (17)$$

$$\frac{\partial V(x, y)}{\partial y} = \frac{\partial U(x, y)}{\partial x}. \quad (18)$$

A teljes komplex potenciál formája

$$F(z) = U(x, y) + iV(x, y). \quad (19)$$

- Számolja ki az elektromos teret a $V(x, y)$ függvényében.

B. Alkalmazás: Két szomszédos (nem koncentrikus) henger

Adott két r -sugarú henger. A két henger középpontja a $(c, 0)$ és a $(-\frac{r^2}{c}, 0)$ pontokban vannak és $c > r$. A $(c, 0)$ középpontú henger felületén a potenciál U_1 (konstans), a $(-\frac{r^2}{c}, 0)$ középpontúén pedig U_2 (konstans).

- Mutassa meg, hogy a

$$z' = \frac{1}{z} \quad (20)$$

transzformáció után a két henger koncentrikus lesz! Határozza meg a két henger sugarát!

- Vegye fel a potenciált $F(z') = A \ln z' + B$ alakban. Határozza meg az A és B paramétereket! (Segítség: Az $F(z')$ valós része a két henger sugarán U_1 illetve U_2 .)

- Írja fel a potenciált az eredeti z -síkon is.